

a Grendel-akta

A TENISZLABDÁTÓL A HÜTLENEKEN ÁT
AZ OLVASÓKIG

Tóth László sorozata IV.

Amikor két és fél esztendeje – még hetvenedik születésnapja alkalmából – megkérdezték Grendel Lajost, hogyan gondol vissza első kötete, a *Hűtlenek* megjelenésére és fogadtatására, azt válaszolta, nem emlékszik már, „hogyan is volt” vele, s inkább két évvel későbbi regénye, az *Éleslövészet* fogadtatása az „izgalmasabb” számára. Ám annak, hogy 1979-es írói debütjének négy évtizeddel később már nem tulajdonított jelentőséget, nemcsak a feledékenység lehet az oka. Hiszen már megelőzően is voltak nyilatkozatai, melyekben korai novelláiról szólva elégedetlenségét emlegette, s azokat egy átmeneti állapot termékeinek tekintette. Melyeknek ez átmenetiségét hangsúlyozta első monográfiája, Szirák Péter is, mondván, hogy a *Hűtlenek* „szerzője érzékelhetően olyan markáns szemléletformák hátramezsgyéjén áll, amelyek közül az egyiket már elhagyni látszik, míg a másikat csak most közelíti meg”.

De mit mondanak a tények?

Ha hihetünk Szőke József négyrészes bibliográfiájának, *A teniszlabda* című, 1970-es, első novellájától Grendel bemutatkozó kötetéig mindössze tizenhat novellát adott közre, melyek közül csupán ötöt sorolt be a *Hűtlenek*be. S noha *A teniszlabda* – talán mozaikos jellegéből adódóan, megfelelő írói tapasztalat híján – még túlságosan széteső, alakjaiban már ugyanaz az egzisztenciális szorongatottság munkál, mint amely érett, kiforrott írásait is jellemezni fogja. A kötet írásai közül viszont a legkorábbi, a *Mire lehull a hó* is csupán 1975-ös keletű, azaz annak tizenegy darabját tekintve hat itt jelent meg először, köztük a címadó opus is. Mi lehet az oka ennek a hosszú kivárásnak és erős szelekciónak? A pozsonyi Új Ifjúság 1977. május 10-i számában megjelent nyilatkozata szerint Grendelt az elején inkább „az írás kalandja”, a „kaland és játék” párosa vonzotta elsősorban, ám akkor még messze nem volt birtokában azoknak az eszközöknek, melyekre később építhetett volna („Néhol túlságosan homályos volt a kép, másutt viszont sok volt a tölteléksszöveg”). 1976 áprilisában azonban, hazatérve két éves kötelező katonai szolgálata után, az történt vele, nyilatkozta, ami még soha: fél év alatt megírt vagy egy tucat novellát, melyek később a *Hűtlenek* gerincét adták.

Grendel első kötetének novelláira természetesen azóta

már többen is kitértek, így monográfiái, Elek Tibor és Szirák Péter is (utóbbi ráadásul Grendel *Hűtlenek* előtti, ám abból az írói önértékelés szigora és a tudatos kötet szerkesztés folytán kimaradt írásait is részletesen áttekintette). A könyv végül 1979 tavaszán jelent meg a pozsonyi Madách Könyvkiadónál, ám az nem váltott ki különösebb visszhangot (alig született róla néhány recenzió), legalábbis nem nagyobbat, mint ami akkoriban általánosnak számított, s egyik sem emelte ki őt – eltérően a két esztendővel későbbi *Éleslövészet* után sorjázni kezdő kötetektől – a csehszlovákiai magyar irodalom viszonyrendszeréből. Ennek ellenére tény, hogy a *Hűtlenek* egészében kedvező fogadtatásra talált, mely feltétlenül meghaladta „az első kötetek hagyományos-átlagos színvonalát” (Balogh Ernő az *Alföldben*). A kötetre elsőként Lacza Tihamér reflektált a pozsonyi Hét 1979. július 28-i számában (*Hősök – nagyítólenyce alatt*), melyben – fenntartásait sem hallgatva el – számba vette a kötet azon erényeit (a kisvárosi környezetet és figurákat; a történetmesélés viszonylagosítását; a „kiforrott és sallangmentes” stílust; az „ironizáló készséget”), melyek későbbi műveire is érvényesek maradtak. Fenntartások nélkül nyilatkozott viszont róla az Irodalmi Szemle-beli jegyzetét „lelkesekestől forró tollal” író Cúth János, valamint Szigeti László az Új Szóban (akinek írását átvette a Magyar Nemzet is), illetve Ardamica Ferenc a Palócföldben és Varga Lajos Márton a Népszavában. Ardamica egyenesen „új, az eddigiektől különböző és jóízű falatnak” (sic!) nevezte a könyvet a szlovákiai magyar kispróza „asztalán”, nem kétkedve benne, hogy az „meghozza az olvasók étvágyát”. Némi képpen eltérve tőlük, elismerése kifejezése mellett helyenkénti nemtetszésének is hangot adott Irodalmi Szemle-beli nyúlfarknyi jegyzetében Soóky László, Berkes Erzsébet pedig, a kétségtelen tehetségnek kijáró érzékenységgel és tisztelettel, ám recenziói közt a legkritikusabb hangot megütve a Tiszatájban foglalkozott a könyvvel, hangsúlyozva, hogy az „jellegzetesen első kötet”, vagyis „Nem kiforrott és távolról sem hibátlan”. (Később egy, Vámos Miklóssal folytatott beszélgetésében maga Grendel is „Típikus első kötetnek” nevezte szóban forgó művét, amely „mutat is valamit, de azért elég gyatra.”) Ugyanekkor megjegyzendő,

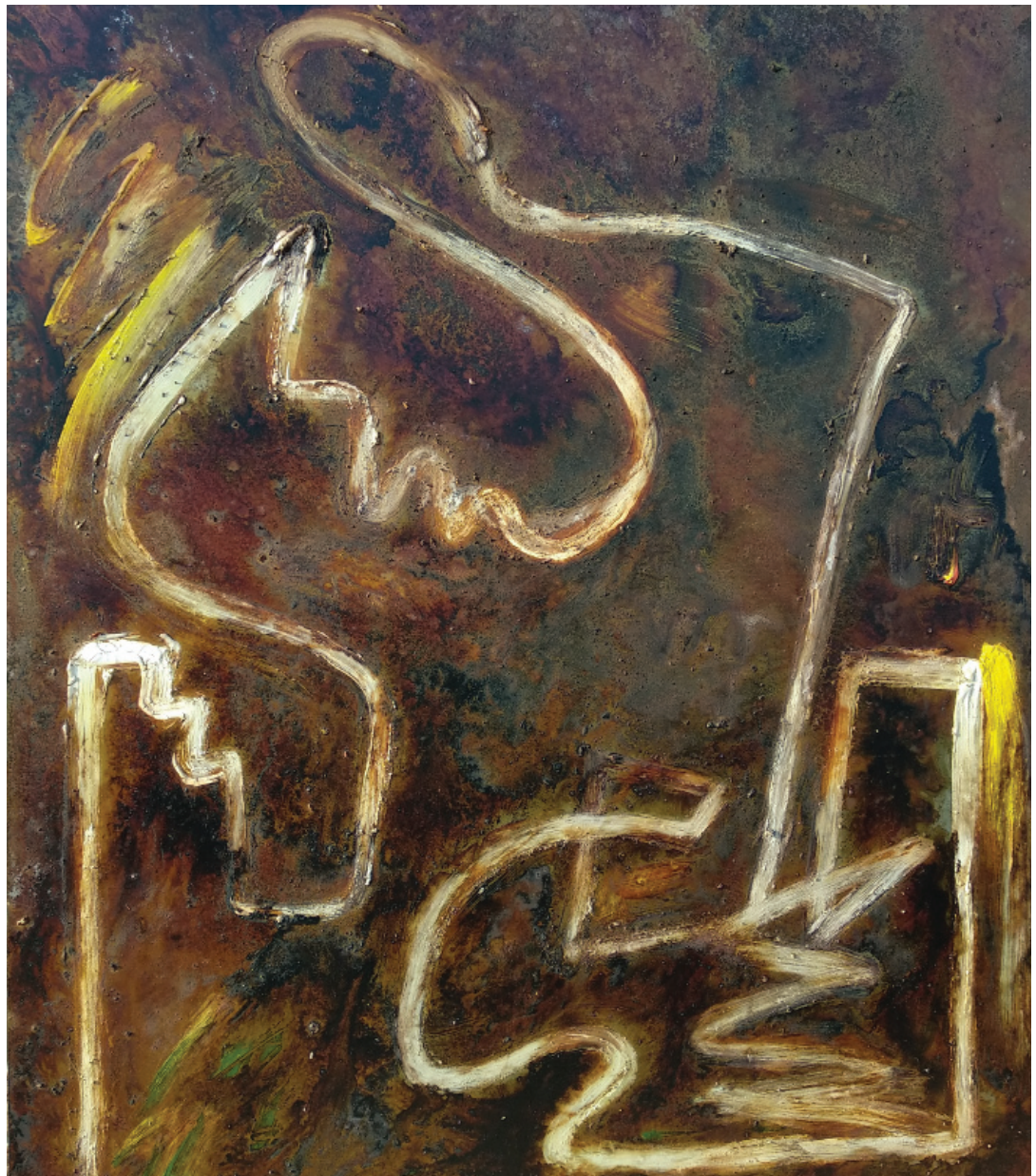
hogy a *Hűtlenek* szerzőjében már korabeli kritikusai közül is többen észlelték a „leendő regényírót” (Cúth János), mi több, Berkes Erzsébet egyenesen kijelentette, hogy Grendelt – külön is kiemelve a címadó elbeszélés „regénylélegzetű totalitását” – „érzékenysége, elbeszélő alkata [...] a regényírásra jelöli”. De „kisregénynek (vagy talán regénynek?) induló” prózát látott a kötet címadó darabjában Soóky László is, miként azt „kisregénynek is beillő elbeszélésként” olvasta Lacza Tihamér is. Elek Tibornak pedig az a megjegyzése, hogy Soóky és Cúth állítását akár már az *Éleslövészet* néhány részletének ismerete is motiválhatta, annyiban érintkezhet a valósággal, hogy annak egy része már 1978-ban megjelent – igaz, még önálló elbeszélésként – az Irodalmi Szemle-ben.

Nem tartozik ugyan szorosan a *Hűtlenek* fogadtatástörténetéhez, és itt is inkább csak a személyes emlék mondatja velem, hogy a könyv megjelenése 1979 szeptemberében – Izsán (gyermekkorom falujában) és Marcelházán (Soóky László barátunk meghívására) – élete

legelső író-olvasó találkozásaira is alkalmat adott Grendel számára (melyeken mindkét helyen a társa lehettem). Írónk, aki a szlovákiai magyar közegen kívül később Magyarországon és Európa több országában is számtalan könyvbemutatón és író-olvasó találkozón vett részt, kezdettől nagy jelentőséget tulajdonított az olvasókkal való személyes kapcsolatának. Illetve, ahogy ő mondta még 1980-ban: az „olvasók közreműködésének”, akik egyúttal az „írók, költők igazi szövetségesei”, hiszen „az irodalmi mű (ha jó) mindig dialógus”, „felhívás arra, hogy az olvasó az adott szöveget egészítse ki a maga léttapasztalataival”, mivel minden esetben rajta múlik, hogy „az irodalmi szöveg konnotációi közül melyiket *valósítja meg*” (kiemelés tőlem). E tekintetben viszont maga a spontaneitást, a spontán véleménynyilvánítást tartotta e találkozók legfontosabb elemének, melyeknek azonban legtöbbször csak a rendezvény jellegük domborodott ki. Ezért addigi író-olvasó találkozóinak közül épp az izsai vélte a legemlékezetesebbnek, mert az a leg-

kevésbé sem tűnt számára „rendezvénynek”, hanem „spontán, fesztelen beszélgetésként” élte meg azt. S egy öt évvel későbbi írásában is megismételte, hogy azokat a találkozókat véli sikereseknek, „amelyeken vendég és közönsége fesztelenül szólhat egymáshoz”. Közvetlenül 1989 novembere előtt pedig egy, Miklósi Péternek adott nyilatkozatában a szlovákiai magyar közművelődés helyzetéről, színvonalának javításának szükségességéről beszélt, ami természetesen az író-olvasó találkozókat is érinti, hiszen, hangsúlyozta, nincs külön „csehszlovákiai magyar mérce, hanem országos, esetleg európai lépték van”. Ami persze már, mint azt első pályaszakaszának több publicisztikájában és vitáirásában is hangsúlyozta, részben az irodalomoktatás széles körű kiterjesztésének, reformjának és modernizálásának, részben pedig az irodalomkritikai igényesség növelésének lenne a dolga, mivel, mint mondta, „az igénytelenség sosem volt még a megmaradás útja”.

(Folytatás a januári számban)

Forma töredék 2020